

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено теоретично обґрунтовані питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів. Розглянуто сутність понять "підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів". Автор стверджує, що готовність майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів є результатом їх професійно-педагогічної підготовки і передбачає розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфер психіки людини, в єдності з удосконаленням їх моральних та етичних якостей.

Ключові слова: майбутні вчителі, екологічна підготовка, екологічне виховання, екологічна освіта, природоохоронне просвітництво.

Постановка проблеми. У сучасних умовах екологічної кризи, що характеризується загостренням протиріччя у взаємовідносинах між суспільством і природою, виникненням складних глобальних екологічних проблем, на особливу увагу заслуговує проблема виховання екологічно грамотного високоморального і здорового покоління, здатного існувати і розвиватись у складних умовах мінливого середовища. Це має вирішуватися шляхом екологізації сучасної науки та освіти, перегляду змісту, форм і методів навчання у школі та підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх учителів до екологічного виховання учнів.

Аналіз публікацій з проблеми дослідження показав, що сьогодні висуває нові вимоги до підготовки майбутніх учителів. Проблема підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності була предметом вивчення багатьох учених (О. А. Абдулліна, А. М. Алексюк, Ю. С. Алфьоров, О. С. Анісімов, М. А. Байдан, Є. С. Барбіна, І. М. Богданова, Є. В. Бондаревська, Ф. Н. Гоноволін, П. М. Гусак, І. А. Зимова, Т. А. Ільїна, Л. В. Кондрашова, Н. В. Кузьміна, В. А. Сластьонін, Н. Ф. Талізін та ін.).

У дисертаційних роботах учених знайшли відображення питання системи формування складових екологічної культури (Л. Б. Лук'янова), формування у студентів природничо-наукової картини світу (А. В. Степанюк), комплексного формування у дітей дбайливого ставлення до рослинного світу (Г. С. Марочко), теорії і методики формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України (Н. В. Лисенко), проблем екологічної освіти у педагогічній теорії і практиці роботи шкіл України (І. М. Костицька), змісту учнівських дослідницьких робіт з екології у позашкільних закладах (Г. П. Пустовіт) та ін.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичного аспекту підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів.

Виклад основного матеріалу. Поставивши собі за мету обґрунтувати поняття "підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів", ми звернули увагу на той факт, що існують і такі поняття, як "екологічна підготовка", "екологічне виховання", "природоохоронне просвітництво".

Розглянемо сутність понять "підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів".

Сучасні підходи пов'язані зі створенням сприятливих умов для освоєння культури і саморозвитку людини. Сьогодні до підготовки майбутніх учителів висувають такі загальновизнані вимоги, як: гуманізація, особистісна орієнтація, педагогічна майстерність, орієнтація на особливості вітчизняної культури і вітчизняну педагогічну антропологію. Головними напрямками реформи освіти стають: повернення до людини, звернення до її духовності, боротьба зі сциєнтизмом, інтеграція окремих наук.

На основі здійсненого аналізу, на наш погляд, найважливішими є риси особистості майбутнього вчителя: багатий духовний світ; зовнішня і внутрішня культура; наукова і методична підготовка; професійний пошук; любов до дітей і знання дитячої психології; любов до природи та екологічна відповідальність.

У досвіді ряду вищих педагогічних закладів склалася певна модель екологічної підготовки студентів під час вивчення природничих дисциплін. Вона включає в себе екологізацію дисциплін суспільно-політичного, психолого-педагогічного та спеціального циклів і педагогічної практики, стає аспектом самостійної діяльності студентів.

У процесі екологічної підготовки цілеспрямовано формується екологічний стиль мислення, який включає екологічне, юридичне, моральне, естетичне ставлення до природи. Це означає, що екологічно підготовлена людина усвідомлює місце людини у природі, має активну життєву позицію щодо здійснення заходів з охорони та оптимального використання природних ресурсів.

Ступінь спільного вирішення даної проблеми зумовлюється відповідним чином підготовленими педагогічними кадрами. Аналіз цього питання свідчить, що еколого-природоохоронна підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів полягає у розробці відповідної концепції та професійних умінь здійснення загального еколого-природоохоронного виховання у початковій освіті, педагогічних коледжах та університетах.

Головними напрямками даної підготовки є:

- усвідомлення спеціальної значущості екологічної освіти підростаючого покоління, оволодіння його психолого-педагогічними основами і відповідними професійними вміннями;
- оволодіння системою наукової бази та практичних навичок охорони природи (збереження, раціональне використання природних ресурсів);
- поглиблене вивчення, систематизація та інтеграція знань у галузі екології та охорони природи;
- практична громадська природоохоронна діяльність студентів за спільним планом деканів і громадських організацій факультетів з охопленням усіх років навчання у вищих педагогічних навчальних закладах, в тому числі і літньої польової практики;
- дослідна робота в галузі екології та охорони праці та еколого-природоохоронної освіти, написання курсової та дипломної робіт [1].

Важливо зазначити, що в екологічній підготовці обов'язково необхідно здійснювати особистісно-орієнтований підхід:

1. У центрі освітнього процесу знаходиться сам учень, формування його особистості здійснюється засобами даного конкретного навчального предмета.

2. Навчальний процес передбачає організацію та управління діяльністю учнів у співпраці та педагогічному спілкуванні з викладачем, яка спрямована на їх всебічний розвиток і опанування ними предметних знань.

Екологічні проблеми мають багатоаспектний характер і можуть бути вирішені позитивно тільки на основі міжпредметних зв'язків, які в умовах сучасної підготовки вчителя вирішуються з великими труднощами. Подолання роз'єднаності предметів вимагає посилення уваги і організованості, систематизації навчального матеріалу. Жоден шкільний предмет не може вирішити самостійно завдання формування екологічної культури. Необхідні спільні зусилля. Взаємодію різних галузей знань екологічної освіти може бути забезпечено за рахунок системи організаційних форм "міжпредметного характеру".

Розглянемо поняття "екологічна освіта", "екологічне виховання", "природоохоронне просвітництво".

На думку Е. Манушина, мета екологічної освіти – формування в учнів умінь осмислювати факти та наукові ідеї, предметом яких є навколишнє середовище, як в локальному, так і в глобальному масштабі і виконання їх у повсякденному житті [2].

Під екологічною освітою Е. Флешар розуміє процес, кінцевими результатами якого є формування відповідних знань і навичок теоретичної і практичної роботи у сфері екології та охорони навколишнього середовища. Екологічна освіта покликана формувати у структурі особистості пізнавальні орієнтири і духовні цінності, необхідні для відповідного ставлення людини до навколишнього середовища, позитивного і дбайливого ставлення до природи, до всіх форм її прояву [6].

На нашу думку, найбільш повним і аргументованим є визначення, що екологічна освіта майбутнього вчителя становить складну багатопланову сукупність методологічних, ідейних, дидактичних, методичних та організаційних засобів впливу на студентів з метою формування у них професійної готовності до природоохоронної роботи в школі. Головне їх призначення – орієнтація студентів на завдання їх майбутньої педагогічної діяльності за освітою школярів у сфері навколишнього середовища [5].

У системі екологічної освіти М. М. Мойсєєв виокремлює три істотно різних напрями. Перший напрямок слід назвати світоглядним. Він безпосередньо продовжує той освітній (швидше, виховний) напрям, який було закладено ще у середній школі. Незалежно від тієї сфери діяльності, яку обирає майбутній фахівець, він повинен мати повноцінне уявлення про світоустрій, певний філософський фундамент для своєї діяльності, емпірично обґрунтований раціоналістичним баченням людини у біосфері, і бути спроможним спиратися на наочні досягнення природничих наук.

Другий напрямок – екологічний професіоналізм майбутнього фахівця. Якщо перший напрямок є досить універсальним, то другий пов'язаний із характером майбутньої діяльності студента, із його здатністю приймати найбільш раціональні, конструктивні, технологічні, господарські або адміністративні рішення з урахуванням екологічних факторів. Така підготовка має бути абсолютно різною у навчальних закладах різного профілю.

Третій напрям діяльності обумовлений необхідністю підготовки фахівців, здатних вирішувати численні завдання, пов'язані із взаємовідносинами людини і навколишнього середовища. [3].

Отже, екологічна освіта – це опанування системи екологічних знань, цінностей і мотивацій, умінь і навичок, а також досвіду пізнавальної та практичної діяльності у природі та з її охорони.

Вивчення матеріалів і документів різних міжнародних організацій, які співпрацюють у галузі екологічної освіти (ЮНЕСКО, ЮНЕП, РЕВ та ін) дозволяє виділити основні принципи екологічної освіти:

- міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної культури;
- систематичність і безперервність вивчення екологічної літератури;
- єдність інтелектуального і емоційно-вольового починається у діяльності учнів з вивчення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

– взаємозв'язок глобального, національного і краєзнавчого у розкритті екологічних проблем у навчальному процесі.

Природоохоронне просвітництво полягає у здійсненні науково обґрунтованої системи педагогічних впливів, спрямованих на виховання почуття поваги до природи, виявлення мотивів природоохорони, оволодіння основними навичками, поняттями охорони навколишнього середовища, збереження раціонального використання і відтворення природних ресурсів; вироблення у студентів потреби в практичній участі в цій найважливішій сфері діяльності.

Екологічне виховання – це спеціальна виховна діяльність, спрямована на розвиток екологічної освіченості і формування екологічних умінь, морально-естетичних почуттів і твердої волі у здійсненні природоохоронної роботи. Екологічне виховання має бути випереджальним і, отже, має відображати стан науки, еволюціонувати слідом за розвитком наукових завдань і програм, готувати до вирішення чергових проблем суспільства.

У процесі екологічного виховання у людей цілеспрямовано формується екологічний стиль мислення, який включає екологічне, юридичне, моральне, естетичне ставлення до природи. Екологічно вихована людина розуміє місце людини в природі, має активну життєву позицію у здійсненні заходів з охорони та використання природних ресурсів.

Концепція екологічної освіти представлена у "Декларації конференції ООН про середовище людини", прийнятої у Найробі (1982 р.), у якій йдеться про значення освіти в посиленні суспільного усвідомлення важливості екологічних проблем.

У "Програмі дій" зустрічі на вищому рівні "Планета Земля" у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) йшлося про забезпечення просвіти з питань розвитку та збереження навколишнього середовища людей різного віку.

Для України найважливіше місце у вирішенні проблем екології відіграє міжнародна співпраця на регіональному рівні.

Серед принципів, на яких базується концепція сталого розвитку України основними є:

- забезпечення гармонізації співіснування людини і природи;
- невід'ємність охорони навколишнього середовища від процесу розвитку суспільства;
- відповідальність держави за погіршення стану навколишнього середовища;
- розвиток національного потенціалу країни для забезпечення її сталого розвитку.

Висновки. Таким чином, перераховані та багато інших аналогічних фактів обумовлюють нагальну потребу використання системи дієвих заходів щодо суттєвого поліпшення стану навколишнього природного середовища, екологічного виховання як спеціальної виховної діяльності, спрямованої на розвиток екологічної освіченості і формування екологічних умінь, морально-естетичних почуттів і твердої волі у здійсненні природоохоронної роботи. До цього виду діяльності має бути готовий учитель загальноосвітньої школи.

З огляду на зазначене стверджуємо, що готовність майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів є результатом їх професійно-педагогічної підготовки і передбачає розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфер психіки людини в єдності з удосконаленням їх моральних та етичних якостей.

Література

1. Габев Я.И. Основы эколого-природоохранительного образования / Я.И. Габев. – Кишинев: КГИ, 1987. – 87 с.
2. Манушин Э.А. Развитие информационных технологий в образовании. Аналитический доклад / Э.А. Манушин – М.: МНЭПУ, 1997. – 75 с.
3. Моисеев А.Н. Историческое развитие и экологическое образование. / А.Н. Моисеев – М.: МНЭПУ, 1995. – 52 с.
4. Пустовіт Н.О., Плечова З.Н. Екологічні задачі, ігри та вікторини : навч. посібник / Н.О. Пустовіт, З.Н. Плечова. Межд. фонд "Відродження". – К.: Наук. думка, 1996. – 72 с.
5. Сластенин В.А., Мищенко А.П. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В.А. Сластенин, А.П. Мищенко // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79–85.
6. Флешар Е. Дидактичні основи підготовки студентів-майбутніх учителів-біологів до реалізації екологічної освіти : автореф.... д-ра пед. наук. – К., 2000. – 30 с.

А. В. Набильська

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ УЧАЩИХСЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Резюме

В статье освещены теоретически обоснованные вопросы подготовки будущих учителей начальных классов к экологическому воспитанию учащихся. Рассмотрена сущность понятий "подготовка будущих учителей начальных классов к экологическому воспитанию учащихся". Автор утверждает, что готовность будущих учителей начальных классов к экологическому воспитанию учащихся есть

результатом их профессионально-педагогической подготовки и предусматривает развитие интеллектуальной, эмоциональной и волевой сферы психики человека в соединении с совершенствованием их моральных и этических качеств.

Ключевые слова: будущие учителя, экологическая подготовка, экологическое воспитание, экологическое образование, природоохранное просвещение.

O.V. Nabil's'ka

PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING TO ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PUPILS: THEORETICAL ASPECTS

Summary

The article highlights the theoretically grounded issues of training primary school teachers for environmental education of pupils. The essence of the concept "training primary school teachers for environmental education of pupils is shown. The willingness of primary school teachers for environmental education of pupils is the result of their vocational and educational training and it provides the development of intellectual, emotional and volitional human psyche in connection with the improvement of the moral and ethical qualities.

Key words: future teachers, environmental training, environmental education.

УДК 378.147(477)

Н.Є. Полтавська

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

У публікації проаналізовано теоретичний аспект з проблеми визначення комунікативної компетентності як професійно значущої якості майбутніх вчителів; розкрито сутність поняття "комунікативна компетентність"; запропоновано психолого-педагогічні умови, які допоможуть майбутньому вчителю оволодіти комунікативною компетентністю, як однією із найважливіших складових конкурентноздатного фахівця. Охарактеризовано поняття "кооперативне навчання"; висвітлено практичне застосування деяких кооперативних форм навчання як засобів розвитку комунікативних якостей.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, кооперація, кооперативне навчання, діалог.

Соціально-економічні зміни, реформування системи освіти на гуманістичних та демократичних засадах, перехід із предметного на особистісно-орієнтоване навчання створюють умови для саморозвитку, самореалізації особистості у навчальному процесі. Результативність процесу неможлива без ґрунтовного аналізу процесу професійної підготовки майбутніх учителів і пошуку шляхів її подальшого вдосконалення.

Сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру. Не дивлячись на те, що для будь-якого кваліфікованого спеціаліста необхідні глибокі знання, для педагогічної діяльності вчителя, зокрема вчителя початкових класів, особливо важливі професійно значущі якості.

До професійно значущих якостей ми відносимо такі блоки якостей: організаторські, комунікативні, мотиваційно-вольові, особистісні, лідерські.

Постановка проблеми. Враховуючи значимість освіти для розвитку країни, набуває актуальності питання якості освіти, професійної і комунікативної компетентності педагогічних кадрів, які спрямовують, організовують навчально-виховний процес, створюють умови для подальшого розвитку національної системи освіти.

В останні роки з'явилася велика кількість праць, у яких безпосередньо досліджуються питання комунікативної активності особистості. У численних студіях вітчизняних та зарубіжних авторів (А. Батаршев, Г. Васильєв, В. Казміренко, Л. Карамушка, А. Кідрон, Л. Кельман, Н. Коломінський, С. Максименко, Г. Міллер, К. Платонов, К. Роджерс, М. Форверг, Я. Шкурко та ін.) по-різному визначається роль і місце комунікативних здібностей у становленні та розвитку особистості. Це поняття наповнюється особливим змістом відносно проблеми зазначених здібностей у педагогічному спілкуванні (О. Бодальов, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, Р. Немов, Л. Орбан-Лембрик, Г. Попова, Л. Савенкова, М. Савчин, В. Семиченко, С. Терешук, М. Тоба, Т. Щербан, Т. Яценко та ін.).

Важливе значення для дослідження означеної проблеми мають праці, в яких розглядаються питання, пов'язані з онтогенетичним розвитком спілкування (Л. Виготський, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Т. Пироженко, Л. Рубінштейн та ін.), механізмами регуляції та саморегуляції особистості (М. Боришевський, О. Киричук, С. Максименко та ін.), особливостями міжособистісної взаємодії у